

Kolben – symbol, který nikdy nezmizel

Ještě je v paměti 150. výročí Muchy, Mahlera, Němcové i jednoty Sokol. Zítra uplyne 150 let od narození Emila Kolbena, jednoho z pilířů kapitalismu. Připomeneme ho se stejnou slávou a úctou?

ZBYNĚK
PETRÁČEK
komentátor LN

Emila Kolbena, zosobňujícího firmu ČKD i rozvoj průmyslu v Česku, bychom si připomínat měli. Ani ne pro samotné výročí, ale abychom si osvěžili, co znamená podnikavost.

Stále více lidí pokládá kapitalismus za téměř sprosté slovo. Intelektuálové, ale i hospodští voliči mluví v lepším případě o reformě kapitalismu, v horším o jeho překonání. Ještě pozoruhodnější je, že sami ti, kteří by měli tržní ekonomiku hájit, jako by byli v defenzivě. Vysvětlují, že symbolem kapitalismu nejsou tuneláři, zbohatlíci a kmoťři. Ale jako by se jim nedostávalo symbolů pozitivních – takových, jakým zůstává Emil Kolben.

I ten, kdo neví o Kolbenovi nic, se denně setkává s jeho praktickým odkazem. Jezdí tramvajemi z ČKD i vlaky, které táhnou tam vyrobené lokomotivy, vídá stářičky, leč neznatelné nákladky Praga V3S („vejřasky“) nebo občas zajde na Petřínskou rozhlednu v Praze. I její konstrukce pochází z Kolbenovy továrny – tak jako první pražská elektrárna v Holešovicích či ta vodní na Štvanici, uchovávaná jako technická památka.

To vše patří k odkazu Emila Kolbena, jeho invence, technického ducha i podnikavosti.

Ze Strančič k Edisonovi

Příběh domkářského synka z malé vesnice, který to dotáhl na šéfinženýra u Edisona a generálního ředitele největší české strojírný ČKD, může působit až číťankově. Ale protože jeho těžší leží v první polovině 20. století, rázně ho ukončuje totalitní mašinerie. Kolben, muž, který se tolik zasloužil o průmysl Rakouska-Uherska i masarykovského Československa, je ve svých 80 letech deportován do terezínského ghetta jen proto, že se narodil jako Žid. Vratem se ale k počátku.

Prvního listopadu 1862 zahajují Vojta Náprstek s Antonínem Fričem na Střeleckém ostrově v Praze První průmyslovou výstavu. Ta naznačuje, že zdejší obrození pokročilo: už nejde o pouhou rovnoprávnost v rámci monarchie, ale o konkurenceschopnost, ba špičkové postavení na poli hospodářství.

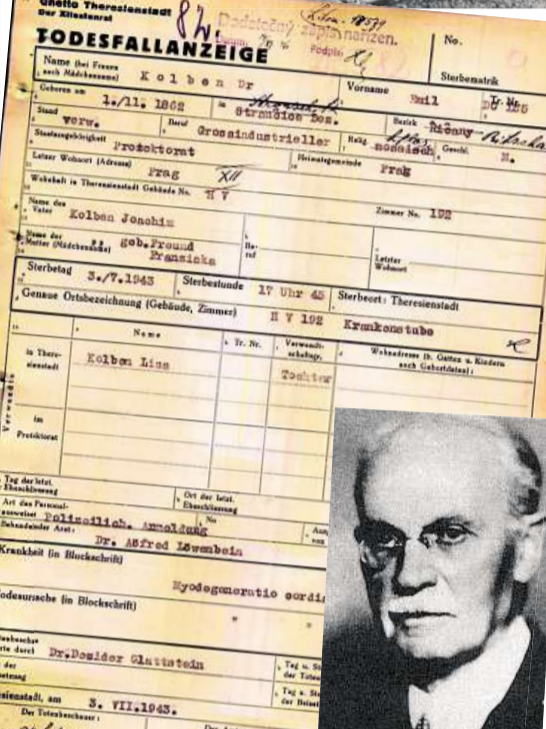
Téhož dne nějakých třicet kilometrů na jih, ve Strančicích u Pra-

Emil Kolben (1862–1943)

pozval v roce 1911 na návštěvu Prahy svého bývalého šéfa Thomase Alvy Edisona (vlevo)

Emil Kolben s rodinou, 30. léta

Úmrtí list z Terezína vystavený 3. července 1943

hy, přichází na svět Emil Kolben. Ta časová shoda je samozřejmě náhodná, ale jistou symboliku v ní vidět můžeme.

Kolben má štěstí, že se narodil do doby, která už Židům skýtá úplnou emancipaci. Vždyť ještě jeho pradědeček – sklenář David Kolben – musel ve Strančicích získat zvláštní povolení k sňatku podle tzv. familiantského zákona. Nicméně pravuk Emil už o sobě rozhoduje sám – tedy v rámci možností mladíka, jednoho z devíti dětí poměrně chudé rodiny. Odchází do Prahy, kde vystuduje vyšší reálné gymnázium a potom elektrotechniku na německé technice.

Štěstí – či náhoda pomáhající přípravě, jak říkával Louis Pasteur – Kolbena neopouští ani poté. Český zemský výbor oceňuje jeho nadání (techniku ukončil s vyznamenáním) tím, že mu udělí Gerstnerovo cestovní stipendium (1200 zlatých). To umožňuje sbírat zkušenosti po Evropě i Americe.

V roce 1888 Kolben odjíždí do Ameriky, kde nejprve cestuje a pak získává zaměstnání u Thomase Alvy Edisona. Splňuje se mu sen každého elektrotechnika: nejenom působí v tehdejší Mekece elektrických vynálezů, ale – ve svých 28 letech! – se stává šéfinženýrem Edisonových vývojových laboratoří. To ovšem neznamená, že by si Kolben Edisona zbožštil.

Zatímco Edison až do smrti sází na stejnosměrný proud, pro Kolbena je budoucnost – hlavně průmyslu – v proudu střídavém. V tom se shodne s Nikolou Teslou, který ho přizve k vývoji svých třífázových elektromotorů. Ale zatímco Tesla se kvůli tomu s Edisonem rozchází, Kolben je větší diplomat a s Edisonem se rozchází v dobrém.

Na okraj – je známo, že Edison v roce 1911 navštívil Prahu. Méně se ví, že to bylo právě na pozvání Kolbena – inu, pozvání bývalého šéfinženýra se neodmítá. A ještě něco. Podobný spor jako v USA s Edisonem zažívá Kolben v Čechách s Františkem Křižíkem. I tento slavný technik až do smrti sází na stejnosměrný proud. A i tady historie vyhlazuje vítězem proud střídavý, tedy Teslu a Kolbena.

Od špendlíku po lokomotivu

S Kolbenovým návratem do Čech začíná jeho etapa podnikatelská. V říjnu 1896 zakládá společnost Kolben a spol., elektrotechnická továrna v Praze-Vysočanech. Je to dobrý tah. Zdánilivě je divné zakládat továrnu daleko za tehdejšími pražskými hmulny. Ale právě ta poloha umožňuje budoucí rozšíření, navíc je těsně u dráhy, silnice i zdroje užitkové vody.

V roce 1898 Kolben získává podporu Živnostenské banky, firmu mění na *Elektrotechnickou akcio-*

Komunisté nedokázali potlačit ani Kolbenovu iniciálu v názvu ČKD, ani normotvornou roli kapitalisty v hovorovém tvaru „Kolbenka“

”

vou společnost a továrnu rozšiřuje. Téhož roku vyhrává soutěž o budoucí pražskou elektrárnu (Holešovice), brzy poté začíná vyrábět parní lokomotivy, parní válce a turbíny, elektrické jeřáby a výtahy i kompletní zařízení pro elektrárny a rozvodny (celkem 70 zakázek, třeba i pro Tasmánii). V roce 1907 se dohodne s Ringhofferovou strojírnou na výstavbě automobilky Praga.

Podnikatelským vrcholem je rok 1927, kdy po fúzi vzniká slavná firma – a dodnes uchovaná značka – *Českomoravská-Kolben-Daněk* (ČKD). S heslem „vyrábíme vše, od špendlíku po lokomotivu“ dodává kromě tradiční elektrotechniky i letadla, tanky či první trolejbusy

pro Prahu. Kolben je generálním ředitelem až do okupace v roce 1939. Tu se však ukazuje, že i muž tak racionální a natolik technicky prozíravý jako Kolben neměl dost prozíravosti společenské a politické.

Ještě po Mnichovu, když byl nabádán k emigraci, to Emil Kolben odmítá: „Mně, Kolbenovi, nesmí a nemůže nikdo ničeho zlého učiniti.“ Říkával, jak vzpomíná jeho žijící vnuk Jindřich Kolben (86). V tom se ovšem tragicky mylil. Nacisté ho přinutí odstoupit ze všech funkcí v ČKD a prodat rodinné firmy v Hostivaři (Kablo) a Hloubětíně. A v červnu 1943 jde do transportu: „Osmdesátiletého dědečka vynesli esesáci na nosítkách.“ říká Jindřich Kolben v měsíčníku *Roš chodeš*. „Převlékli se za ošetřovatele, aby nebudili pozornost.“ Čtyři týdny poté, 3. července 1943, Emil Kolben umírá v Podmokelských kasárnách v Terezíně.

Řeka lidí teče do Kolbenky

Podnikatelů jako Emil Kolben bylo v této zemi více. Když je řeč o „budování českého kapitalismu“, není od věci připomenout, kolik židovských podnikatelů se na tom podílelo. Hutní slávu Vítkovské založili Rothschildové, textilní slávu Prostějova Mayer Mandl, důlní slávu Ostravy Gutmannové, zápalokovou slávu Sušic Fürthové... Ale ta jména se už „tak nějak“ vytratila.

Dodnes se sice říká Waldeska továrna v pražských Vršovicích, je známa Waldesova sbírka obrazů, jeho patentní knoflík s logem Františka Kupky, ale firma už neexistuje. Víte, že hutní slávu Kladna založil Karl Wittgenstein? Je znám jako otec slavného filozofa Ludwiga Wittgensteina i manžel Leopoldiny, slavné „paní Poldi“, jejíž profil je od roku 1893 registrován jako ochranná známka. Ještě před patnácti lety nosili symbol hutě „Pol-dovky“ na dresech hokejistů Kladna, dnes už ne...

Kolben patří k hrstce těch, jejichž jméno zůstalo uchováno v názvu firmy i obecném povědomí. I za tuhého stalinismu znel úřední název ČKD Sokolovo. Komunisté nedokázali potlačit ani Kolbenovu iniciálu v názvu ČKD, ani normotvornou roli kapitalisty v hovorovém tvaru „Kolbenka“.

A tak to zůstává. V roce 2010 vybral server *Podnikatel.cz* největší české podnikatele. Kolben byl třetí – za Tomášem Baťou a Václavem Klementem, ale před Emilem Škodou. A na levicovém blogu *Tribun* se píše: „Dělník byl svržen z piedestalu a na jeho místo nastoupili noví hrdinové – úředníci, obchodníci a konzultanti. Změnila se doba, způsoby i hodnoty, ale jedno zůstává stejné: řeka lidí tekoucí do Kolbenky.“ I to je svým způsobem pocta kapitalistovi.

DISKUSE

Co způsobilo vykořenění dnes již českých Romů

KAREL HOLOMEK
předseda Společnosti Romů na Moravě

Památník holokaustu Romů v Berlíně byl odhalen přesně před týdnem. Dvacet let poté, co bylo vládou rozhodnuto, že zřízen bude, a 68 let po skončení války. Organizátorem této akce, kterým je Ústřední Rada Sintů a Romů v Heidelbergu, jsem byl pozván jako politický vězeň a člen romské rodiny, která byla téměř v úplnosti decimována v Osvětimi. Vím, že byli pozváni také další přeživší pamětníci vězňů v Osvětimi i jinde v Česku, ale nikoho z nich jsem v Berlíně neviděl. Vesměs jsou nemocní a příliš staří, aby absolvovali tak náročnou cestu a pobyt.

Šéfem Rady Sintů a Romů je pan Romani Rose, německý Rom, díky jehož třicetileté systematické a neú-

navné práci na půdě této organizace a ve spolupráci s německou vládou byl nakonec otevřen i tento památník. Je to vyústění této práce, která měla a má i jiné výsledky: například obrovský projekt odškodnění evropských Romů, nikoliv jen německých, ke kterému došlo na půdě Česko-německého fondu budoucnosti paralelně s odškodněním Židů. K tomu mohlo dojít i v rámci dlouhodobé programové spolupráce se zástupci Romů v evropských zemích, Česko nevyjímaje. Jen díky tomuto mezinárodnímu tlaku a ochotě Německa vyjít mu vstříc mohly být tyto široké projekty, podpořené značnými finančními prostředky, realizovány.

Jejich součástí byla i společná realizace stálé výstavy romského holokaustu v Osvětimi na půdě židovské části tábora. Není bez zajímavosti, že hlavním partnerem Rady Sintů a Romů v této věci bylo Muzeum romské kultury v Brně, které v té době mělo již vybudovanou dosti rozsáhlou sbírku romského holo-

kaustu a totální genocidy českých a moravských Romů. To by ovšem nebylo hlavním důvodem. Tím byla okolnost, že situace skupiny českých a moravských Romů se vývojově velmi podobala situaci německých Sintů a Romů. Jejich integrační proces byl již v dosti pokročilém stadiu a tím se také lišil od ostatních romských společností, která tohoto stadia ještě nedosáhla. Je navysost symptomatickým a smutným faktem, že právě společný osud německých Sintů a Romů s Romy českými a moravskými během jedné noci z 1. na 2. srpna roku 1944 byl naplněn společnou smrtí v jedné plynové komoře. Proto Romani Rose mohl prohlásit oprávněně, že k likvidaci Romů nedošlo pro jejich způsob života, ale kvůli rase.

Lhostejnost k válečné genocidě

Jeden rozdíl mezi dnes žijícími německými Sinty a Romy a Romy, kteří žijí dnes na půdě ČR, tu je. Asi 70 tisíc členů této populace v Ně-

mecku a asi stovka pamětníků tohoto utrpení jsou stále potomci původních Romů. Zatímco v Česku dnes žijí jen nepatrné zbytky těch, jejichž předkové skončili smrtí v Osvětimi, a zbytek Romů (95 procent) jsou Romové slovenští v počtu nejméně jedné čtvrtiny milionu, kteří se na území naší republiky dostávali postupně při různých migračních vlnách, už ovšem do městských průmyslových aglomerací, při hledání lepšího způsobu obživy.

To s sebou neslo a nese dva vlivy, s jejichž negativními důsledky se setkáváme podnes: slovenští Romové se necítí být přímou součástí napojenou na válečnou genocidu Romů, byť na Slovensku si za války užili také dost příkoří, a to má i vliv na jejich celkem lhostejný přístup k této pietě. Připomenutí, že Slovensko bylo za války součástí třetí říše a transporty Romů do koncentračních táborů ještě nebyly nařízeny. Bezpochyby by k nim později došlo.

Navíc se Romové ocitli v pohra-

ničních průmyslových oblastech, kde se mísili s obyvatelstvem, které se v těchto místech ocitlo ze stejných důvodů v rámci osídlování pohraničí, ale s místem nebyli srostlí. Mohli tak přijímat jen to nejhorší. Ztratili tak mnoho ze své identity.

Německé Sinty a Romy takový nešťastný osud nepostihl. Proto jsou vzácně sjednoceni, jdou-li za určitým cílem. Přesto i jejich představitelé při otevření památníku konstatovali, že společnost se z minulých dějů takřka vůbec nepoučila. Požadují, aby rasismus vůči romské minoritě byla věnována stejná pozornost jako antisemitismu.

Důvody k optimismu

Situace v České republice je v tomto směru jistě horší. Ale nemuseli bychom být pesimisty za každou cenu. Srovnáme: památníky v Letech u Písku i v Hodoníně u Kunštátu, které připomínají jinou část připravované genocidy naší skupiny Romů, byly vybudovány za podpo-

ry státu více než deset let v předstihu před památníkem Romů v Berlíně a stejně tak i obrovský památník Židů, poblíž toho romského, stojí teprve od roku 2005. Památník v Osvětimi na místě cikánského rodného tábora je vybudován již mnohem delší dobu a stává se vždy v onen památný začátek srpna místem setkávání celé evropské romské reprezentace. Vždy se to děje za podpory vlády jednotlivých států.

Řekl bych tedy s jistou dávkou satirické i optimistické, že vlády o svoji historickou sebereflexi tragických událostí usilují různě, ale přece jen s jistým kontinuálním posunem. Byť s nedostatky a kritikou. Připomenou jen dehonostující prasečí farmu v Letech u Písku. Ale to může být zárukou toho, že se podobné události již nebudou vyskytovat. To ovšem jen s podmínkou, budou-li vlády a administrativa zemí držet extremismus ve vymezených mezích a nepřipustí-li bourání demokratických principů. To nebezpečí stále hrozí.